

**Суїма І. П.,***кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців  
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***Шевчик К. Ю.,***кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців  
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***Новікова О. В.,***кандидат філологічних наук,  
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців  
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

## МЕТАФОРИЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОГО КОНЦЕПТУ DOG

**Анотація.** Статтю присвячено дослідженню мовної вербалізації концепту DOG за допомогою метафор англійської мови. Студіювання концептів як основних конструювальних одиниць картини світу дає змогу отримати інформацію про світосприйняття народу – носія мови. Концепти як ментальні сутності, що відбивають знання про світ і корелюють із предметами, процесами та явищами дійсності, маркують фрагменти національної мовної картини світу.

Сьогодні спостерігаємо появу чималої кількості праць, присвячених вивченню різних концептів у сучасній мовознавчій науці, тобто цей напрям стає перспективним. Водночас це є поштовхом для того, щоб замислитися над причинами такої уваги до сфери концептології й оцінити позитивні та негативні аспекти науки про концепти.

Сучасна когнітивна лінгвістика націлена на опис і моделювання структури концептів як глобальних ментальних одиниць національної концептосфери через аналіз мовних одиниць, що об'єктивують їхній зміст. Дослідження специфіки вербалізації концептів уможливило спробу виявити особливості світосприйняття певного етносу.

Концептуальна метафора розглядається науковцями як концептуальний механізм мислення, що базується на встановленні асоціативних зв'язків, подібностей і відмінностей між явищами світу і створює на цій основі нові особистісні смисли, які представляють суб'єктивне ставлення індивіда до світу, його бачення, його трактування певного фрагмента дійсності. Концептуальна метафора являє собою смисловий стрижень, організувальний семантичний простір тексту, який розглядається як цілісний комплекс мовних, мовленевих і інтелектуальних чинників у їх зв'язку і взаємодії.

Більшість тваринних метафор з елементом DOG побудовано за аналогією до концептуальних вимірів зовнішності, поведінки або характеру відповідних тварин. Концептуальний вимір «Зовнішність / Фізичні характеристики» відіграє помітну роль у зоосемічному розширенні семантики слів. Інша група пов'язана з атрибутивними цінностями, специфічними для такого концептуального виміру, як «Поведінка / Характер». Функціонує низка лексем, які характеризуються відповідно до параметру «Когнітивно-емоційні характеристики» тощо.

**Ключові слова:** концепт, концептосфера, лінгвокультура, вербалізація, концептуальна картина світу, мовна картина світу, метафора.

**Постановка проблеми.** Сучасна когнітивна лінгвістика націлена на опис і моделювання структури концептів як глобальних ментальних одиниць національної концептосфери через аналіз мовних одиниць, що об'єктивують їх зміст. Дослідження специфіки вербалізації концептів дає змогу виявити особливості світосприйняття певного етносу.

**Актуальність** вибраної теми зумовлена її відповідністю загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на виявлення особливостей об'єктивності концептів, котрі займають пріоритетне місце у сучасній англійській лінгвокультурі.

**Метою статті** є виявлення особливостей метафоричної об'єктивності концепту DOG в англійській мові.

У когнітивній лінгвістиці метафору трактують як перенесення когнітивної структури, прототипно пов'язаної з певним мовним утіленням, з однієї ділянки, до якої вона уналежнена, на іншу [1, с. 315]. Структурування одного концепту в термінах іншого в межах когнітивної лінгвістики вважають процесом метафоризації. У цьому разі метафора не лише формує уявлення про об'єкт, а й зумовлює спосіб та стиль мислення про нього [2, с. 75].

Метафора за своєю сутністю антропометрична, порівнює різні сутності, утворює на їх основі новий гносеологічний образ, синтезує в ньому ознаки гетерогенних сутностей. Метафора є важливим способом впливу на інтелект, почуття та волю адресата. Це своєрідний міст від знайомого до незнайомого, від очевидного до менш явного [3].

У когнітивній лінгвістиці існують переконання, що лінгвістичні метафори є власне концептуальними. Однак, на думку Дж. Стіна, саме лінгвістичні метафори слугують базою для концептуальних [4, с. 58]. Лінгвістична метафора, або дискурсивна метафора (термін уперше введений Й. Жінкеном), стосується мовної фігури, вона (мовна фігура) передбачає порівняння двох відмінних речей, які насправді мають дещо спільне [5, с. 131].

З іншого боку, концептуальна метафора є формою концептуального проектування за участю перенесень або відповідностей, які наявні між різними концептуальними царинами.

Найціннішим джерелом інформації про особливості бачення світу тим чи тим етносом є корпус метафор, зокрема зоометафор. Він є яскравим прикладом образності людського мислення, що і визначає нескінченні асоціативні зв'язки між явищами навколишнього середовища.

Процес зоометафоризації відбувається тоді, коли номінації конкретного елемента дійсності передують винесення судження про нього, що базується на приписуванні йому конкретних якостей та ознак тварин. «Основною причиною виникнення та відтворення зоометафори, як і будь-якої іншої образно-оцінної метафори, є потреба людського мислення в образному вираженні, картуванні світу, що знаходить своє відбиття в експресивних засобах мови» [5, с. 132].

Зооморфізм ілюструє антропоцентричну тенденцію метафоризації, якій протиставлена інша – антропоморфна – перенос найменувань, пов'язаних із людиною, на явища та предмети природи. Для порівняльної семасіології антропоцентрична тенденція – істотна, оскільки досить потужно виявляється специфіка лексичних систем мови.

Інтерес до концепту DOG має досить далеке від лінгвістики походження, оскільки виник він у зв'язку з активізацією руху щодо захисту прав тварин, зокрема собак, а також завдяки тиражуванню ЗМІ образам собак – відданих і веселих друзів, надійних охоронців, собак-рятувальників, поводитирів, няньок.

Представники англійської лінгвокультури знають, що собаці властива певна поведінка. Собака гавкає, гарчить, подеколи навіть кусається. Нерідко собака не слухається чи схильна до бродячого життя: «*The most common reason why so many families come to such a harsh decision is because their dog has behavior problems they can't control*» [6]; «*You should make sure that you are adequately covered from the start, because the likelihood of a dog running away from home is probably greatest during the first few months of ownership*» [6]. Носіями англійської мови помічено, що, маючи навіть деякі негативні якості (неслухняність, агресивність), собака все одно є відданим другом і надійним захисником: *Now I am up early, full of energy and have a new outlook on life all because of Rags, my wonderful dog* [6].

ЛО *dog* має високу репрезентативність у корпусах англійської мови. Наприклад, почасти під час використання зоонімі *dog* можна виявити негативні конотації, які приписуються людині. Наприклад, із лексемою *dog* в англійській культурі переважно асоціюються пейоративні концептуальні оцінні кластери «жорстка людина», «людина з поганим характером або неслухняна дитина», «безсоромна людина», «нікчемна, зарозуміла, балакуча людина». Менш репрезентативне використання лексеми *dog* у нейтральних або позитивних контекстах – переважно у словосполученнях із препозитивними модифікаторами.

Словниково-дефініційні дані лексеми *dog*, свідчать про те, що, крім двох лексико-семантичних варіантів, у яких слово визначається в первинному значенні як м'ясоїдний савець, що має зовнішню та генетичну схожість із собакою, яку сприймають як домашню тварину, а також залучають до полювання, інші лексико-семантичні варіанти фіксують вживання лексеми *dog* у метафоричному форматі. Наприклад, такий лексико-семантичний варіант маркує пейоративну оцінку – «недостойна

поваги людина, якій не можна довіряти». Значення іншого лексико-семантичного варіанту сформовано на амбівалентних характеристиках собаки як представника тваринного світу, оскільки, будучи вірним та відданим своєму господареві, собака може становити небезпеку для інших людей, і його поведінка, заснована на інстинктах, є непередбачуваною. Ще один лексико-семантичний варіант означає людину, індивіда загалом. Крім наведених прикладів лексико-семантичних варіантів, ЛО *dog* визначає непривабливу жінку і може слугувати засобом образи. Лексемою *dog* трактують що-небудь погане чи низької якості, вживають щодо неживих предметів і абстрактних понять.

Для виявлення метафоричного потенціалу концепту DOG розглянемо кілька прикладів метафоричних моделей. Найпоширенішою когнітивною метафорою спеціального рівня з концептом DOG, як і у разі з концептом CAT, є HUMAN BEING IS A DOG, яка розділена на підкласи MAN IS A DOG та WOMAN IS A DOG. Метафора людини конкретизується у словосполученнях: *a dirty dog – підла людина, a surly dog – людина з нелегкою, похмурою вдачею, як похмура собака, a dog in one's doublet – невірний друг, a dog in a doublet – сміливий, рішучий хлопець*. Метафора *a dead dog* означає людину, від якої немає ніякої користі. Очевидно, модифікатори лексеми *dog* можуть змінити вектор оцінки під час метафоричної ідентифікації людини. Атрибути, що визначають лексеми *dog* у значенні «людина» або «непримирний індивід, якому не можна довіряти», мають негативну оцінну семантику. Вони передають додаткову інформацію не лише про особу, яку характеризують, а також можуть сигналізувати про причини, через які індивіда називають ЛО «dog». Наприклад: 1) *Dustin has been meeting with original director Mike Nichols hatching plans for a table-turning sequel which will feature the ageing Hoffman having an affair with his son's 16-year-old girlfriend. The dirty dog;* 2) *Alistair: Or maybe Paloma's paramour was a little too hot for Paloma to handle. Now, you could relate to that, can't you, Katherine? Katherine: You filthy dog, Alistair* [6]. Цікаво зазначити, що атрибути також використовують у вторинній номінації та вживають для передавання негативних властивостей характеру чи поведінки індивіда. У своїх буквальних значеннях прикметники *dirty* і *filthy* є кваліфікаторами зовнішнього вигляду.

Метафоричне перенесення «людина – це тварина/звір» відзначене не просто регулярністю в мовному застосуванні, але і прагненням створити єдиний спосіб світосприйняття. У центрі аспектуалізації аналогічної метафори завжди простежується тенденція протиставити тварину людині.

Якщо порівняємо собаку з людиною, перенесемо деякі характеристики із собаки на людину, то виявимо такі особливості: 1) собака означає підлу, мерзенну людину, низьке положення людини (*собача зрада – dog's betrayal, собача посада – dog's post, that's a godforsaken job!*); 2) під час характеристики несприятливих і комфортних умов життя: важкі, нестерпні умови (*собаче життя – dog's life, собачі умови – dog's conditions, собача втома – dog's tiredness*); 3) виявлена властивість (здатність відчувати що-небудь), яка виражається у просторіччя «собачий нюх» (*dog's nose*) у значенні, що у кого-небудь заостре чуття на що-небудь.

Інтерпретація людини у метафорі MAN IS A DOG має кілька значень: 1) хлопець, чоловік; 2) переслідувач; 3) страж; 4) недостойна людина; 5) нікчемна, підла людина.

*big dog* – важлива персона, шишка; *graveyard*, у якого немає шансів виграти; *jolly dog* – веселун; гуляка; *lucky dog* – щасливчик; *vezunchik*; *lazy dog* – ледар; *a lame dog* – неваха; *dirty dog* – підла людина; *брудний тип, погань*; *sly dog* – хитрун, спритна людина, лукава людина. Ідіома *sly dog* описує хитру та лукаву людину, яка будь-якими способами, найчастіше нечесними, досягне поставленої мети. Незважаючи на своє значення, вираз використовують як вираження захоплення. Вираз *a bottom dog* – людина низького положення, невисокого статусу; *a dog is made fat in two meals* – цей метафоричний вислів застосовують щодо людини, яка вихваляється та пишається своїм багатством.

Концепт DOG відіграє помітну роль в англійській лінгвокультурі, про що свідчать, наприклад, фразеологічні вислови з позитивною конотацією, що характеризують людину за її чудові навички та вміння: *a clever dog* – розумна людина; *a gay dog* – весела людина; *sea dog* – морський вовк; *an old dog barks not in vain* – досвідчена людина не помиляється; *старий пес не буде марно гавкати*; *war dog* – солдат, ветеран війни. Метафоричними прикладами з негативною конотацією є такі: *dead dog* – ні на що не придатний, нікому не потрібна людина; *не мати ніякої ціни, непотрібна річ*; *sad dog* – похмура людина; *sly dog* – людина, що приховує свої гріхи; *yellow dog* – неважлива особистість; *підла людина*; *паршивий пес*; *the under dog* – підлегла, переможена сторона; *похмура людина*.

Вираз *dog in the manger* означає жадібну людину, тобто *a person who has no need of, or ability to use, a possession that would be of use or value to others, but who prevents others from having it*. Йдеться про ситуацію, коли будь-хто не дає змоги кому-небудь скористатися предметом, річчю, можливостями, які йому зовсім не потрібні. Цей метафоричний вираз зазвичай уживають із несхвальним відтінком щодо особистості. Однак її можна застосовувати, говорячи про групу людей, соціальний колектив і навіть про цілу державу. Наприклад, коли перелічені суб'єкти чим-небудь володіють, але не використовують, не дають змоги зробити це іншим.

Метафоричного переосмислення набуває образ *watch dog* (сторожовий пес), який використовують для позначення видів діяльності, пов'язаних із контролем, аудитом, моніторингом щодо різних організацій: *Westminster's watchdog committee was last night formally asked to set up an inquiry into his finances during his 14 years as an MP* [6].

Прикладами концептуальної метафори є *top dog* – *господар становища*; людина, яка перемогла та займає панівне становище; *attack dog* – *лютій критик*, людина, яка досягла певного стану, вимагає і від людей прагнути високих результатів. В англійській мові мовчазний суб'єкт також порівнюють із собакою, *dumb dog* (*мовчазний хлопець*). У цьому разі асоціативним фоном постає безсловесність собаки, коли вона поглядом передає своє повне розуміння, але словами або іншими типовими для неї звуками висловити своє відчуття не може.

Проаналізувавши метафоричне втілення концепту DOG із лексемою *dog* у метафоричній моделі HUMAN BEING IS A DOG, зауважимо, що наявні випадки, коли концепт DOG представлений лексемою *hound* у складі зазначеної метафоричної моделі.

Під час утворення розмовних фразеологічних одиниць, сформованих на основі лексеми *hound*, спостерігаємо процес асоціативного перенесення і, як наслідок, виокремлюємо кілька елементів, які виступають підґрунтям для метафоризації зна-

чення. У фразеологізмах із цією лексемою домінують компонентами є «переслідування», «вишукування». Такі вирази здебільшого своїми значеннями вербалізують несхвальну та навіть негативну оцінку. В англійській мові компонент *hound* має на увазі прихильника або любителя чого-небудь.

Компонент «любитель» зазвичай представлений у виразах, що корелюють із гастрономічною тематикою, саме тому спостерігаємо в них наявність елементів, безпосередньо пов'язаних із їжею та напоями. Наприклад, вираз *candy hound* описує людину з маніакальною любов'ю до солодкого або просто ласуна. Цікавим є вираз *tea-hound*, оскільки має кілька значень. Первинне значення характеризує постійного відвідувача світських заходів. Вторинним значенням є застаріла назва для чоловіка, що користується великою популярністю у жінок.

Ідіома *grog hound* з її синонімічними варіаціями *hooch* / *boozehound* в англійській культурі характеризують завзятого любителя спиртних напоїв. Лексеми *grog*, *booze* і *hooch* – це різновиди алкогольних напоїв. Ідіоматичний вираз *chow hound* описує пристрасного шанувальника їжі і характеризує таку рису, як обжерливість.

Асоціативні компоненти «вишукування» й «завзяття» реалізуються в сленгових виразах *publicity hound* і *news hound*, які функціонують у мові завдяки сучасній культурі, зокрема під впливом засобів масової інформації, тому що представлені одиниці характерні для цієї сфери людської діяльності. *Publicity hound* (також *media hound*) визначає людину хвалькувату, яка вперто шукає загальної уваги та прагне розрекламувати себе за допомогою друкованих видань. У засобах масової інформації розмовною ідіомою *newshound* інтерпретують журналіста, що відрізняється надмірною ретельністю і навіть прискіпливістю, яка характерна для детективу, тобто ця ідіома описує репортера, що буквально вишукує новини.

Ідіома *sleuthhound* (також *bloodhound*) використовують для опису людини, що займається приватним розшуком. Отже, ці ідіоми описують професію детектива. Зазначені одиниці уналежнені до застарілого сегменту словникового складу англійської мови, тому що в розмовній мові їх вживають рідко. Зауважимо, що схожі терміни експлікують негативне забарвлення, характеризуючи представників професії не з позитивного боку. Професія вміщує риси, які характерні для собак, оскільки в цих метафоричних одиницях актуалізовано одну з найосновніших якостей собаки – гострий нюх. Вважаємо, що поняття «винюхувати» реалізує явну негативну конотацію. З наведених прикладів зрозуміло, що вирази з лексемою *hound* представлені у вигляді атрибутивних конструкцій, в яких зазначена лексема постає як одиниця, що передає основний зміст виразу та змінює значення залежно від сполучуваного з ним компонента.

Отже, аналіз метафоричних виразів дав змогу виявити основні образні ознаки концепту DOG та виокремити найпродуктивніші метафоричні моделі в англійській мові. Найтипівшими концептуальними метафорами, у яких залучений концепт DOG, є MAN IS A DOG, WOMAN IS A DOG.

#### Література:

1. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous things*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 614 p.
2. Будянская О.О. Сопоставительные средства описания эмоций в английском и русском языках // *Язык, коммуникация и социальная среда*. Воронеж, 2002. Вып. 2. С. 70–87.

3. Рикер П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение // Теория метафоры. М. : Прогресс, 1990. 389 с.
4. Steen G. From linguistic to conceptual metaphor in five steps // Metaphor in Cognitive Linguistics : Selected papers from the 5th International Cognitive Linguistics Conference. Amsterdam : John Benjamins, 1999. P. 57–79.
5. Bartmiski J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics. Sheffield : Equinox, 2012. 272 p.
6. British National Corpus (BNC). URL: <http://corpus.byu.edu/>

**Suima I., Shevchyk K., Novikova O. Metaphoric objectivation of the English concept DOG**

**Summary.** The article deals with the study of linguistic verbalization of the DOG concept with the help of English metaphors. The study of concepts as the main constructive units of the picture of the world makes it possible to obtain information about the worldview of the native speakers. Concepts as mental entities that reflect knowledge about the world and correlate with objects, processes and phenomena of reality, mark fragments of the national linguistic picture of the world.

Today we see the emergence of a large number of works devoted to the study of various concepts in modern linguistics. Modern cognitive linguistics aims to describe and model the structure of concepts as global mental units of the nation-

al conceptosphere through the analysis of language units that objectify their content.

The study of the specifics of verbalization of concepts makes it possible to try to identify the peculiarities of the worldview of a particular ethnic group. Conceptual metaphor is considered by scientists as a conceptual mechanism of thinking based on the establishment of associative connections, similarities and differences between world phenomena, and on this basis creates new personal meanings that represent the individual's subjective attitude to the world, vision, interpretation of a certain fragment of reality. Conceptual metaphor is a semantic core, organizing the semantic space of the text, which is considered as a set of linguistic, speech and intellectual factors, in their connection and interaction. Most animal metaphors with the DOG element are constructed by analogy with the conceptual dimensions of the appearance, behavior, or character of the animals. The conceptual dimension «Appearance / Physical characteristics» plays a significant role in the zoosemic expansion of word semantics. Another group is related to attributive values and is specific to a conceptual dimension Behavior / Character. There are a number of tokens that are characterized according to «Cognitive-emotional characteristics».

**Key words:** concept, conceptosphere, linguoculture, verbalization, conceptual picture of the world, linguistic picture of the world, metaphor.